

KS. IRENEUSZ WERBIŃSKI

**CHARAKTERYSTYKA ZBIORU PUBLIKACJI
Z ZAKRESU TEOLOGII DUCHOWOŚCI
W BIBLIOTECE SEMINARYJNEJ WE WŁOCŁAWKU
ORAZ MOŻLIWOŚCI JEGO WYKORZYSTANIA**

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku jest znaczącym zbiorem wśród bibliotek seminaryjnych i liczy obecnie w sumie ponad 110 tys. woluminów publikacji z różnych dziedzin nauki. Najliczniej są w nim reprezentowane dzieła z zakresu teologii. Spośród różnych dyscyplin teologicznych gromadzone są w niej także publikacje z zakresu teologii duchowości, dawniej określanej jako teologia ascetyczna i mistyczna lub jako ascetyka i mistyka. W sumie z zakresu teologii duchowości (licząc łącznie stare i nowe druki) znajduje się w bibliotece seminaryjnej około 5400 pozycji (niemal 5% całości jej zbiorów).

Nasuwa się pytanie o możliwości wykorzystania tego zbioru dla studiów teologicznych w zakresie duchowości, a także dla praktycznej formacji duchowej. Aby na to pytanie odpowiedzieć, najpierw należy przedstawić zawartość treściową tego zbioru.

1. Zawartość działu teologia duchowości

Dzieła z zakresu teologii duchowości we włocławskiej bibliotece seminaryjnej, podobnie jak i w innych bibliotekach, nie są zebrane w jednym miejscu, ale znajdują się w różnych działach tej biblioteki: rękopisy, stare druki, nowe druki, czasopisma. Znaczna liczba publikacji z zakresu teologii duchowości w dziale starych druków biblioteki seminaryjnej¹ (około 1400 pozycji – ok. 7% tego działu) ma dziś wartość w zasadzie tylko historyczną i może służyć do specjalistycznych badań naukowych z zakresu historii duchowości.

Istotne znaczenie dla studiów naukowych i formacji duchowej posiadają publikacje zgromadzone w dziale nowych druków (od 1801 r.): z zakresu teologii duchowości jest ich około 4000 (ponad 5% całego zasobu nowych

druków). Dla omówienia zawartości treściowej tych publikacji przydatne jest prześledzenie działu zarezerwowanego dla tej problematyki w katalogu rzeczowym (systematycznym) nowych druków biblioteki seminaryjnej. Został on założony na początku lat sześćdziesiątych XX wieku. Tworząc jego schemat posłużono się jako wzorcem katalogiem systematycznym Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dla potrzeb znacznie mniejszego zbioru seminaryjnego schemat katalogu systematycznego biblioteki KUL-owskiej został nieco uproszczony, ale pozostały zasadnicze jego zręby. Mimo kilkakrotnych melioracji katalogu nie zmienił się on w swych istotnych elementach i wymaga nowego ustawienia i zastosowania współczesnej terminologii teologicznej².

Dział teologii duchowości w tym katalogu został podzielony – pomijając pozostające na marginesie „Inne dzieła ascetyczne”³ – na siedem poddziałów: 1) Dzieła treści ogólnej, 2) Dzieje ascezy, 3) Opracowania ogólne, 4) Poszczególne zagadnienia ascetyczne, 5) Duchowość różnych stanów, 6) Rozmyślenia, rozważania, 7) Mistyka⁴. Modlitewniki, które mogłyby być także zaliczone do działu duchowości, w katalogu wrocławskiej biblioteki seminaryjnej włączono do działu „Liturgika”.

1.1. Dzieła treści ogólnej

W poddziale tym, w którym zgromadzono: bibliografie, encyklopedie, słowniki, czasopisma, wydawnictwa seryjne, ogólne, zbiory artykułów, wstępy metodologiczne, publikacje z zakresu historii duchowości, odnotowano w sumie niewiele, bo tylko 42 pozycje.

Wśród bibliografii na uwagę zasługuje *Bibliographie chronologique de la littérature de spiritualité et de ses sources (1501–1610)*, (J. Dagens), Paris 1952; dzieło to jest szczególnie przydatne dla badań dziejów duchowości.

Wśród informatorów encyklopedycznych trzeba przede wszystkim zauważyć bardzo przydatny *Dictionnaire de spiritualité: ascétique et mystique. Doctrine et histoire*, (M. Viller i in.), wydawany w Paryżu przez niemal 60 lat (pierwszy tom ukazał się w 1937 r., a siedemnasty w 1995 r.). W szesnastu tomach znajdują się hasła rzeczowe, a ostatni tom zawiera tabele ułatwiające odnalezienie szukanego hasła. Nad redakcją haseł czuwał zespół wybitnych specjalistów, stąd poziom naukowy tej encyklopedii jest bardzo wysoki.

Poza tym warto odnotować: *Leksykon duchowości katolickiej*, opracowany przez polskich teologów duchowości pod red. ks. Marka Chmielewskiego (Lublin – Kraków 2002), a także przetłumaczony z języka włoskiego *Leksykon duchowości franciszkańskiej* (Warszawa 2006). Z obcojęzycznych

ważny wydaje się *Dictionnaire de la vie spirituelle*, red. S. de Fiores et T. Goffi, Paris 1983.

W przedziale: czasopisma, wydawnictwa seryjne, ogólne i zbiory artykułów – znajdują się publikacje, w których zebrano artykuły i referaty wygłoszone na sympozjach duchowości. Wiele artykułów dotyczących różnych wymiarów duchowości mieści się w księgach pamiątkowych poświęconych wybitnym polskim profesorom teologii duchowości.

Szczególnie dla dydaktyki oraz opracowywania programów badawczych, ważne są publikacje omawiające przedmiot, metodę i język, którym posługuje się teologia duchowości. Udane kompendium w tym zakresie znajdujemy w publikacji ks. Marka Chmielewskiego, *Metodologiczne problemy posoborowej teologii duchowości katolickiej* (Lublin 1999). Zaś w odniesieniu do hagiografii i hagiologii – ks. Ireneusza Werbińskiego *Problemy i zadania współczesnej hagiologii* (Toruń 2004). Dla początkujących, którzy chcieliby głębiej zapoznać się z bardziej szczegółowymi zagadnieniami dotyczącymi życia duchowego, należy polecić L. Bouyera *Wprowadzenie do życia duchowego. Zarys teologii ascetycznej i mistycznej* (Warszawa 1982).

Dla poznania ewolucji myśli w zakresie teologii duchowości nieodzowne są publikacje z zakresu historii duchowości. W literaturze polskiej za najcenniejsze należy uznać trzy tomy ks. Jerzego Misiurka, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej*. W bibliotece seminaryjnej znajduje się tylko tom 1 (Lublin 1994) tego dzieła.

1.2. Dzieje ascezy

Zakwalifikowane zostały do tego poddziału publikacje traktujące o ascezie w sposób syntetyczny – ogólny, poszczególni autorzy i ich dzieła, ćwiczenia i rekolekcje ignacjańskie. W sumie włączono do niego 369 pozycji.

Z tego zakresu odnotowano w katalogu wiele pozycji poświęconych ogólnym problemom historii duchowości, a z publikacji ukazujących dzieje ascezy warto wymienić: L. Gougaua *Dévotions et pratiques ascétiques du moyen âge* (Paris 1925) oraz P. Rescha *La doctrine ascétique des premiers maitres égyptiens du quatrième siècle* (Paris 1931). Najwięcej dzieł tutaj zgromadzonych jest autorstwa świętych⁵. Należy przypuszczać, że ze względu na rolę, jaką odegrały w formacji życia duchowego *Ćwiczenia duchowne* św. Ignacego Loyoli, wyodrębniono je osobno jako: ćwiczenia i rekolekcje ignacjańskie. Z autorów zagranicznych na uwagę zasługuje trzynomowe dzieło M. Meschlera *Das exerzitenbuch des hl. Ignatius von Loyola* (Freiburg 1925–1926), zaś z polskich autorów W. Krynickiego

O sposobie rozmyślenia wg metody św. Ignacego i o rachunku sumienia (Włocławek 1902 i inne wyd.).

1.3. Opracowania ogólne

W tym poddziale zgromadzono (ogółem 255 pozycji): podręczniki, książki nie mające struktury podręcznikowej, ale omawiające w sposób merytoryczny ogólne zagadnienia teologii duchowości, a także opracowania niekatolickie.

Uwidoczniony w katalogu zestaw podręczników potwierdza znaną tendencję do ujmowania na początku XX wieku zagadnień życia duchowego pod kątem ascezy i mistyki⁶, ale więcej miejsca poświęcano ascezie⁷. Wychodząc naprzeciw nowym zapotrzebowaniom, znany dominikański teolog R. Garrigou-Lagrange napisał znaczące dzieło pt. *Les trois âges de la vie intérieure* (Paris 1938)⁸, w którym omawia trzy drogi życia duchowego: oczyszczenia, oświecenia i zjednoczenia. W katalogu biblioteki seminaryjnej opracowania odnoszące się do tej publikacji wyodrębnione zostały osobno. Z polskich autorów z początku XX wieku na uwagę zasługuje Józef Sebastian Pelczar, którego *Życie duchowne, czyli doskonałość chrześcijańska wg najcenniejszych mistrzów duchownych* doczekało się kilku wydań. Znany historyk prof. Karol Górski zauważył, że termin „życie wewnętrzne” nie zawsze kojarzy się z życiem duchowym⁹, i sugerował wprowadzenie nowego terminu: „życie duchowe”, który rzeczywiście został zaakceptowany, a obok niego zaczęto stosować określenie: teologia duchowości. Terminologię tę przyjęto w wydany w końcu XX wieku podręcznik pt. *Teologia duchowości katolickiej*, opracowanym pod redakcją W. Słomki (Lublin 1993). Przez wielu uważany on jest za niedoskonały, ale jak dotąd w Polsce nikt lepszego nie napisał. Ks. S. Witek, moralista o szerokich zainteresowaniach intelektualnych, napisał książkę pt. *Teologia życia wewnętrznego* (Olsztyn 1983), która została później ponownie wydana w Lublinie w 1986 r. pt. *Teologia życia duchowego*. Autor nie pisał tego dzieła jako podręcznika, ale ma ono strukturę podręcznikową. Na uwagę zasługuje szczególnie wykorzystanie wiedzy psychologicznej w refleksjach nad życiem duchowym.

Wyodrębnienie w katalogu biblioteki seminaryjnej osobno „innych ogólnych problemów życia wewnętrznego” wskazuje na to, że jest wiele opracowań dotyczących życia duchowego, które nie trzymają się jednego tematu, ale poruszają różne kwestie z tej dziedziny. Tutaj mamy pozycje ukazujące potrzebę zakorzenienia duchowości katolickiej w Biblii, stawiające trudne pytania o życie duchowe, pozycje próbujące wskazywać na nowe perspektywy teologii duchowości, mówiące o kształcie duchowości

dla Polaków w czasie aktualnych przemian społecznych, ukazujące postawy duchowe wobec Boga, Kościoła i człowieka, wskazujące na potrzebę permanentnego rozwoju duchowego.

Osobno też potraktowano opracowania niekatolickie. Ten dział jest słabo reprezentowany. Jest jedna pozycja mówiąca o duchowości żydowskiej¹⁰, pięć pozycji brata Rogera Schütza mówiących o duchowości wspólnoty z Taizé, jedna pozycja odnosząca się do duchowości chrześcijańskiego Wschodu¹¹.

1.4. Poszczególne zagadnienia ascetyczne

Znajdują się tutaj pozycje omawiające następujące zagadnienia: świętość, doskonałość, dojrzałość chrześcijańską, powołanie, zjednoczenie z Bogiem, zjednoczenie z Chrystusem, Duch Święty jako sprawca świętości, Maryja jako wzór osobowy życia duchowego, modlitwa, rozmyślanie, kontemplacja, ćwiczenia duchowe – rekolekcje, kierownictwo duchowe, szczęście, radość, cierpienie, choroba, lęk, Msza święta, uzdrowienia wewnętrzne, śmierć i życie przyszłe, przygotowanie się do spowiedzi i Komunii świętej. Ogółem znajduje się w tym poddziale 827 pozycji.

Dynamizm życia duchowego zmierza do osiągnięcia świętości. Trzeba przyznać, że z publikacji zamieszczonych w tym przedziale wyłania się ciekawy obraz świętości. Najpierw mamy książki ukazujące rozumienie świętości przez współczesny Kościół¹², dalej realizowanie świętości w różnych stanach powołania życiowego¹³, omawiające powszechne powołanie do świętości¹⁴, mówiące o świadkach świętości (szczególnie męczennikach)¹⁵, o potrzebie połączenia świętości z codziennym życiem¹⁶ i o możliwości osiągnięcia świętości przez każdego, kto prawidłowo odpowiada Bogu na wezwanie do świętości życia¹⁷. Wydaje się, że niektóre publikacje zajmujące się duchowością ulegają pewnej modzie myślenia, co nie zawsze wychodzi im na dobre od strony merytorycznej¹⁸.

Głębia życia duchowego wyraża się w coraz głębszym zjednoczeniu z Bogiem. Na drodze zjednoczenia bardzo ważne jest uzgadnianie swojej woli z wolą Boga¹⁹. Zgodnie z zasadą, że słowa pouczają, a przykłady pociągają, wiele pozycji omawia drogę zjednoczenia z Bogiem u poszczególnych świętych²⁰, niektóre zaś próbują spojrzeć na proces zjednoczenia od strony psychologii osobowości i psychologii postaw²¹.

Temat zjednoczenia z Chrystusem podejmują pozycje, które częściej mówią o tym zjednoczeniu w sposób pośredni niż bezpośredni²².

Dawniejsze publikacje katolickie mało zajmowały się Osobą Ducha Świętego. Wydaje się, że duży wpływ w otwarciu się teologii katolickiej

na Trzecią Osobę Trójcy Świętej ma dialog z chrześcijańskim Wschodem. Dlatego w tym przedziale znajdują się pozycje stosunkowo nowe, omawiające różne aspekty działania Ducha Świętego, co w człowieku owocuje świętością²³.

Tylko kilka publikacji ze zbioru seminaryjnego ukazuje Maryję jako wzór osobowy dla życia duchowego²⁴.

Wiele publikacji omawia rolę modlitwy w rozwoju życia duchowego, stąd ten aspekt duchowości jest licznie reprezentowany. Znajdujemy tutaj książki próbujące podać opisowe określenie modlitwy i jej teologię²⁵, zakorzenienie modlitwy w Biblii²⁶, ukazujące sposoby modlenia się²⁷, wychowawczą rolę modlitwy²⁸, powiązanie modlitwy z życiem²⁹, wpływ modlitwy na kształtowanie osobowości³⁰, rolę modlitwy w dojrzewaniu postaw duchowych³¹, osobowe wzory modlitwy³², czas modlitwy³³. Wiele pozycji poświęconych jest modlitwie *Ojciec nasz*. Znajdują się też książki omawiające modlitwę chrześcijańskiego Wschodu³⁴ oraz modlitwę w odniesieniu do praktyk dalekowschodnich³⁵.

W kolejnym przedziale zgrupowane zostały pozycje omawiające tematy: rozmyślanie, medytacja i kontemplacja³⁶, ćwiczenia duchowe, rekolekcje. Najwięcej pozycji mówi o formach ćwiczeń duchownych według metody św. Ignacego Loyoli³⁷. Są książki mówiące o metodach prowadzenia rekolekcji ogólnych, rekolekcji dla osób duchownych czy też pozycje mówiące o zaletach dobrego rekolekcyjisty.

Sporo publikacji poświęconych jest kierownictwu duchowemu, formacji duchowej i przewodnikom duchowości³⁸ (większość z ostatnich lat). Niektóre publikacje wskazują na potrzebę poznawania siebie w ramach kierownictwa duchowego i formacji duchowej³⁹. Pewne pozycje sięgają do tradycji kierownictwa duchowego, np. do ojców pustyni. Na uwagę też zasługują książki mówiące o specyfice kierownictwa duchowego osób z zaburzeniami psychicznymi⁴⁰.

Dobrze, że w poddziale poświęconym duchowości znajdują się pozycje mówiące o szczęściu i radości. Amerykański psycholog Abraham Maslow wśród cech dojrzałego człowieka wymienia poczucie humoru i radość. Poczucie humoru należy do psychicznych dyspozycji człowieka, zaś z punktu widzenia katolickiego źródłem radości dla człowieka jest Bóg⁴¹. W tym przedziale tematycznym znajdujemy książki ukazujące drogi prowadzące do szczęścia⁴², mówiące o tym, że doznawanie miłości i akceptacji wpływa na poczucie szczęścia i radości⁴³ oraz publikacje omawiające dojrzałość duchową człowieka, który umie cieszyć się osiągnięciami swoimi i innych.

Wśród publikacji podejmujących problem cierpienia, choroby i lęku – niektóre omawiają teologiczny i egzystencjalny wymiar cierpienia⁴⁴; w innych cierpienie ukazane jest też w perspektywie krzyża, śmierci i zmartwychwstania, a szczególnie postawy konkretnych ludzi wobec cierpienia⁴⁵. Jest też podejmowane zagadnienie lęku, który nieodzownie łączy się z bólem i cierpieniem⁴⁶ oraz zagadnienie cierpienia dzieci i jak rozmawiać z dziećmi o cierpieniu⁴⁷.

Spośród pozycji ukazujących wielowymiarowe powiązania między życiem duchowym a Mszą świętą – wiele wskazuje na potrzebę czynnego zaangażowania się w przeżywaniu Mszy świętej⁴⁸, inne omawiają duchowe owoce czynnego przeżywania Eucharystii⁴⁹ oraz ukazują jej rolę w procesie uświęcania człowieka⁵⁰.

Nie brak książek mówiących o uzdrowieniach wewnętrznych (przeważnie są to publikacje współczesne). Szczególnie pozycje zagraniczne próbują włączać psychologię w rozwiązywanie problemów duchowych⁵¹. Z drugiej strony poradnie psychologiczne i psychiatryczne próbują korzystać z metod wypracowanych przez teologię duchowości. Sam zamysł jest godny podkreślenia, ale wielu naukowców zachodnich nie rozróżnia przedmiotu doświadczeń psychicznych od przedmiotu doświadczeń duchowych, stąd owe pozycje w praktyce niewiele pomagają w rozwiązywaniu podjętych problemów. Zamierzeniem wielu pozycji jest ukazanie potrzeby łączenia terapii duchowej z terapią psychologiczną⁵².

Wiele publikacji omawia problem śmierci i życia przyszłego. Oprócz książek poruszających zagadnienie śmierci od strony egzystencjalnej i teologicznej ważne wydają się być publikacje ukazujące konkretne postawy wobec śmierci, a dla chrześcijanina wzorami, do których powinniśmy się odwoływać, są święci⁵³. Jest też kilka książek, w których znajdujemy wskazówki jak przygotować się do spowiedzi i Komunii. W tym dziale najważniejsza wydaje się pozycja: A. von Speyr, *Spowiedź* (Poznań 1993).

1.5. Duchowość różnych stanów

Do tego poddziału włączono książki ukazujące komplementarny charakter teologii duchowości, publikacje dotyczące duchowości kapłańskiej, duchowości zakonnej oraz duchowości wiernych świeckich – ogółem 854 pozycje.

Na początku umieszczono pozycje ukazujące wzajemne zazębienie się duchowości różnych stanów⁵⁴.

Najwięcej publikacji poświęconych jest duchowości kapłańskiej: 90 pozycji omawia zagadnienie powołania kapłańskiego⁵⁵, około 300 pozycji

– potrzebę odpowiedniej formacji do kapłaństwa⁵⁶. Niektóre ukazują ideał życia kapłańskiego⁵⁷ czy potrzebę uwzględniania znaków czasu w duchowości kapłańskiej⁵⁸. Problemy związane z celibatem podejmuje 38 pozycji – w publikacjach tych znajdujemy naukę Kościoła na temat celibatu, współczesne dyskusje na temat: czy celibat dziś jest potrzebny? Poza tym znajdujemy dziesięć pozycji, w których omawiane są różne problemy formacji w seminariach duchownych.

Wiele publikacji dotyczy duchowości zakonnej: specyfice powołania zakonnego poświęconych jest 30 publikacji, zagadnienia duchowości poszczególnych zgromadzeń zakonnych omawia 265 pozycji: najwięcej pozycji odnosi się do duchowości franciszkańskiej, następnie karmelitańskiej i benedyktyńskiej. Kształt duchowości zakonnej wyrastającej z *Ćwiczeń duchownych* św. Ignacego Loyoli porusza 27 książek. Ukazują one wpływ dzieła św. Ignacego na duchowość wielu zakonów. Trzy pozycje ukazują duchowość tercjarską, głównie w trzecim zakonie św. Franciszka z Asyżu.

Publikacje poświęcone duchowości grup odnowy życia w Kościele podejmują m.in. tematy: Droga Neokatechumenalna, Odnowa w Duchu Świętym, Instytut Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła.

O duchowości wiernych świeckich traktują przeważnie zebrane w bibliotece seminaryjnej publikacje współczesne, co wynika z faktu, że duchowością wiernych świeckich na szerszą skalę zaczęto się interesować od czasu Soboru Watykańskiego II, bowiem to on dowartościował powołanie świeckich⁵⁹. Ciekawie ujmowana jest w publikacjach duchowość małżeńska⁶⁰, jest też mowa o duchowości kobiet⁶¹, duchowości mężczyzn⁶², specyfice duchowości młodzieży⁶³.

1.6. Rozmyślenia i rozważania

Pod względem liczbowym jest to najbardziej obficie zaopatrzone poddział w dziale teologii duchowości. Ogółem znalazło się w nim 1281 pozycji.

Najwięcej rozmyślań i rozważań dotyczy duchowości kapłańskiej (126). W przeważającej części są to publikacje dawniejsze, wiele z nich jest w języku francuskim⁶⁴. Rozmyślenia nawiązują do tekstów Pisma Świętego, niektóre ukazują ideał kapłana jako drugiego Chrystusa czy też odwołują się do przykładów życia świętych. Wówczas najczęściej odwoływano się do kalendarza liturgicznego i konkretne rozmyślenie opierano na życiu świętego, którego wspomnienie liturgiczne przypadało na dany dzień. Wiele rozmyślań ukazuje kapłanowi życie duchowe w perspektywie drogi, która

zmierza ku świętości⁶⁵. Dalej są rozmyślania dla alumnów. W tym dziele mieści się tylko 12 pozycji, co oddaje pewien stan rzeczywistości – nie pisze się wiele rozmyślań dla alumnów. W seminariach ojcowie duchowni, najczęściej dla najmłodszych alumnów, sami prowadzą rozmyślania⁶⁶, a starsi alumni korzystają z różnych pomocy.

Rozmyślań zakonnych jest 41 pozycji. W wielu z nich są opublikowane konferencje głoszone do sióstr zakonnych, są też publikowane rekolekcje wygłaszane dla zakonników i zakonnice. Niektóre ukazują ideał życia zakonnego opartego na radach ewangelicznych czy też na wzorze życia świętego, najczęściej założyciela zakonu.

Ideał życia duchowego na świeckiej drodze powołania ukazuje 10 pozycji⁶⁷. Dość licznie jest reprezentowany dział rozmyślań przeznaczonych dla młodzieży (40). Nie wszystkie pozycje mają formę rozmyślań, niektóre są pomyślane jako poradniki duchowe dla młodzieży.

Biorąc pod uwagę tematykę, w poddziale tym są rozmyślania dotyczące osoby Boga (55), wskazujące potrzebę praktycznego naśladowania Chrystusa (64), oparte na nauczaniu Chrystusa (44), biorące jako główny temat mękę i śmierć Chrystusa (65), ukazujące potrzebę dobroci w życiu codziennym w oparciu o naśladowanie Serca Pana Jezusa (44), pokazujące rolę Eucharystii w rozwoju życia duchowego (84), wskazujące na potrzebę naśladowania Maryi (123) czy potrzebę naśladowania życia świętych (27), gdy rozmyślania są oparte na Piśmie Świętym określono je jako biblijne (140), zaś 56 pozycji określono jako liturgiczne (rok liturgiczny, niedzielne i świąteczne). Różnorodność tematyki w rozmyślaniach jest bardzo zróżnicowana i czasem nadano im ogólne tytuły: codzienne (53), rekolekcyjne (68), myśli – aforyzmy – dzienniki (54). Mimo tak licznych przedziałów tematycznych w tym poddziale znajduje się 310 rozmyślań, które określono jako różne.

1.7. Mistyka

Do tego poddziału w katalogu nowych druków wrocławskiej biblioteki seminaryjnej zakwalifikowano jedynie 302 pozycje. Najważniejszą część działu stanowią wstępy, podręczniki i opracowania ogólne. Na zauważenie zasługuje *Leksykon mistyki* pod redakcją P. Dinzelbachera (Warszawa 2002). Niektóre publikacje poruszają tak wiele wątków odnoszących się do mistyki, że zakwalifikowano je do grupy: inne tematy ogólne (43). Natomiast publikacje, w których jest temat wiodący odnoszący się do mistyki podzielono na: opracowania historyczne (70), poszczególni mistycy i ich dzieła (ok. 100), kontemplacja (27), objawienia (4). Godne odnotowania są też publikacje odnoszące się do mistyki niechrześcijańskiej (7). Wydaje

się, że warto w tym dziale wymienić R. Otto, *Mistyka Wschodu i Zachodu. Analogie i różnice wyjaśniające jej istotę* (Warszawa 2000).

* * *

Taki układ treściowy publikacji z zakresu teologii duchowości wynika m.in. z faktu, że księgozbiór seminaryjny w niewielkiej części pochodzi z planowanych zakupów. W większości powstał on z różnych darów, przede wszystkim spadków po zmarłych kapłanach, którzy w swoich księgozbiorach prywatnych posiadali sporo publikacji z zakresu teologii duchowości, nawet jeśli byli specjalistami z innej dziedziny wiedzy. Spośród nich warto wspomnieć czterech ofiarodawców, których zbiory przyczyniły się w znacznej mierze do powiększenia seminaryjnego zasobu publikacji z zakresu teologii duchowości: bp. Henryka Kossowskiego (1828–1903)⁶⁸, bp. Wojciecha Owczarka (1875–1938)⁶⁹, ks. Jana Adameckiego (1895–1972)⁷⁰ oraz bp. Czesława Lewandowskiego (1922–2009).

Ogólnie można powiedzieć, że zasób z zakresu teologii duchowości w bibliotece seminaryjnej we Włocławku, jest znacznie lepiej zaopatrzony jeśli chodzi o publikacje z lat dawniejszych niż w publikacje wydawane w ostatnich latach, czego powodem jest między innymi powszechnie odczuwany w bibliotekach, i to nie tylko kościelnych, brak funduszy na zakup nowych książek. Szczególnie dotkliwy we włocławskiej bibliotece seminaryjnej jest brak nowszych publikacji obcojęzycznych z zakresu duchowości.

2. Możliwości wykorzystania zbioru

Z publikacji z zakresu teologii duchowości w księgozbiorze seminaryjnym korzystają alumni i studenci świeccy w ramach studiów teologicznych, wypożyczając przede wszystkim opracowania o charakterze podręcznikowym oraz publikacje zalecane przez profesorów jako literatura uzupełniająca. Przede wszystkim jednak korzystają z zasobu biblioteki w trakcie pisania prac dyplomowych i magisterskich. Stawiamy także pytanie o możliwości wykorzystywania działu: teologia duchowości dla praktycznej formacji duchowej w seminarium. Tych możliwości jest wiele. Tutaj zostaną przedstawione niektóre z nich.

2.1. Do studiów

Studia z teologii duchowości, dawniej uwzględniające przede wszystkim aspekt ascetyczny, otrzymały nowe ukierunkowanie w wytycznych Soboru Watykańskiego II. W trosce o odnowę teologii duchowości postulowano jej naukowy wykład oparty w większej mierze na Piśmie Świętym i nauce

Ojców Kościoła. Wykłady z tej dziedziny wiedzy powinny w praktyce uniwersyteckiej zmierzać do ukształtowania w słuchaczach nowej jej wizji.

Ponieważ teologia duchowości jest stosunkowo młodą dziedziną naukową, w wykładach powinno się zwracać uwagę na wdrożenie słuchaczy do posługiwania się precyzyjnym i jednocześnie zrozumiałym językiem naukowym specyficznym dla tej dziedziny wiedzy. Współczesna teologia duchowości powinna ukazywać w sposób komunikatywny organiczny związek między dojrzałą osobowością a życiem duchowym.

Studentom należy jasno przedstawiać metody stosowane w teologii duchowości. Są to najczęściej pochodne metod klasycznych lub różnego rodzaju połączenia wielu metod elementarnych, zapożyczonych z innych rodzajów nauk, zastosowanych do poznania struktury i funkcji życia duchowego w doświadczeniu ludzkim.

W wykładach powinno się odwoływać do źródeł teologii duchowości. Pierwszorzędnym źródłem dla niej jest Pismo Święte. Następnie osobowe doświadczenie wiary, jako konieczne dla nadania konkretnej treści pojęciom duchowym. Ważnym źródłem są też dzieła Ojców Kościoła, dokumenty Kościoła, dzieła świętych oraz dzieła teologiczne. Teologia duchowości korzysta też z psychologii, antropologii, filozofii, literatury.

Duży pluralizm współczesnego myślenia, laicyzacja życia i jeszcze wiele innych przyczyn składa się na to, że wielu ludzi przeżywa dziś kryzysy doświadczenia duchowego. Żeby teologia duchowości nie była tylko dziedziną teoretyczną, ale prowadziła do życia i była pomocna człowiekowi, powinna badać przyczyny ludzkich kryzysów duchowych, możliwości ich odczytywania i wykorzystywania w kierunku rozwoju osobowego człowieka.

Sobór Watykański II, ukazując dynamizm życia duchowego, wskazał na jego pełnię, którą osiąga się w świętości życia. Zajmujące się tą tematyką badania hagiologiczne powinny na pierwszym miejscu odkryć prawdę o świętości, umieścić ją w kontekście doświadczenia osobowego i ukazać jej główne przesłanie.

Również bardzo ważnym zadaniem badawczym dla teologów duchowości jest próba uchwycenia związku polskiej hagiologii z rodzimą kulturą. Aktualność tej problematyki ujawnia się również na tle współczesnych przemian społeczno-kulturowych.

Oficjalnie zatwierdzone programy studiów wyższych z teologii duchowości nie zawsze uwzględniają wszystkie te postulaty. Odnosi się to zarówno do ostatniego polskiego *ratio studiorum* w zakresie teologicznej formacji intelektualnej w seminariach duchownych⁷¹, jak do programów zatwierdzonych dla poszczególnych wydziałów teologicznych w Polsce.

Alumni Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, którym służy przede wszystkim biblioteka seminaryjna, od 2001 r. przerabiają materiał z zakresu teologii duchowości na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie przedmiot ten jest wykładany według zatwierdzonego tam programu⁷². Biblioteka seminaryjna posiada większość z publikacji uwzględnionych tam w wykazie literatury (zarówno będącej podstawą wykładów profesora jak i zalecaną literaturą uzupełniającą)⁷³. Jednak brak kontaktu między wykładającymi ten przedmiot a dyrekcją biblioteki sprawia, że w bibliotece nie gromadzi się większej liczby wskazanych publikacji, nawet gdyby to było możliwe. Nie mówiąc już o tym, że niektórych zalecanych do osobistych studiów pozycji biblioteka nie posiada.

2.2. Do przygotowania prac dyplomowych

Postulaty formułowane co do sposobu wykładania współcześnie teologii duchowości wskazują zarazem na możliwe do podjęcia problemy badawcze w tej dziedzinie. Wystarczy ich dla wielu – zarówno doświadczonych jak i początkujących – adeptów tej nowej dziedziny teologicznej. Badania takie, w różnym zakresie, prowadzone są także w oparciu o księgozbiór biblioteki seminaryjnej – w całości, w znacznej mierze lub tylko do zebrania literatury pomocniczej.

W wyniku tych badań powstały 23 prace magisterskie napisane przez alumnów Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, przedstawione i pozytywnie ocenione jako opracowania na stopień – najpierw (w latach 1991–2002) na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, a następnie (od 2003 r.) na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu⁷⁴, a także ponad 60 takich prac napisanych na Studium Teologii we Włocławku⁷⁵. Do tego należy doliczyć dwie prace napisane na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (obecnie Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)⁷⁶.

Także studenci z innych uczelni korzystają z zasobu biblioteki seminaryjnej w trakcie pisania prac dyplomowych z dziedziny duchowości. Nie da się jednak stwierdzić, ilu przeprowadziło w tym celu kwerendę w bibliotece seminaryjnej, ponieważ takiej dokumentacji ona nie prowadzi.

2.3. Do formacji duchowej

Wykłady z teologii, szczególnie w seminarium duchownym, oprócz zapoznania studentów z całokształtem zagadnień związanych z teologią duchowości, mają też mieć znaczący wkład w formację osobową alumnów. Powinny się zająć z konferencjami tygodniowymi dla poszczególnych

roczników⁷⁷. Ze względów czasowych, historia teologii duchowości powinna być podana tylko w zarysie, aby więcej czasu poświęcić na współczesne problemy teologii duchowości.

W formacji seminaryjnej akcent kładzie się na świętość życia kapłańskiego. Uwzględniając rolę wzorców osobowych w pedagogice świętości, powinno się alumnom w sposób prosty i przekonujący, również przez osobisty przykład, przedstawiać istotę świętości realizowaną na obranej drodze powołania życiowego.

Zbiór publikacji z zakresu duchowości we wrocławskiej bibliotece seminaryjnej jest szczególnie bogato zaopatrzonej w praktyczne pomoce dla formacji duchowej alumnów i świeckich i dlatego wszyscy mogą korzystać z niego bez ograniczeń. Nie jest on jednak często wykorzystywany do tego celu, ponieważ klerycy wolą posiadać własne pomoce do formacji duchowej, przydatne im także w życiu kapłańskim.

PRZYPISY

¹ Publikacje z zakresu teologii duchowości (ascetyki) w dziale starych druków podzielone zostały na: 1. Opracowania ogólne; 2. Opracowania szczegółowe: a) ćwiczenia duchowne, b) naśladowanie Chrystusa i Maryi, c) modlitwa, d) rekolekcje, e) przygotowanie na śmierć; 3. Rozważania: a) biblijne, b) o świętych, c) teologiczne, d) o życiu Pana Jezusa, e) pasyjne, f) maryjne, g) eucharystyczne, h) dogmatyczne, i) niedzielne, j) kapłańskie i zakonne, k) na cały rok, l) dla świeckich, m) różne; 4. Mistyka; 5. Różne.

² Informacja dyrektora Biblioteki Wyższego Seminarium duchownego we Wrocławku, ks. Kazimierza Rulki, z dn. 4 VIII 2009 r.

³ Wynika to ze stosowanej praktyki: jeśli bibliotekarzowi segregującemu kartki z opisami katalogowymi nie narzuca się od razu zaszeregowanie pozycji do odpowiedniego przedziału tematycznego, odkłada ją do „różnych” lub „innych” („wórków z rozmaitościami”).

⁴ Zaszeregowanie poszczególnych publikacji do jednego z poddziałów może czasami być dyskusyjne. Nie powinno to zbytnio dziwić, ponieważ w bibliotekach selekcji tej dokonują z reguły bibliotekarze, którzy wcale nie muszą mieć wykształcenia specjalistycznego w danej dziedzinie wiedzy.

⁵ Alfons Liguori, *Drugi uświętobliwienia*, Warszawa 1907 (i in. wyd.); Alfons Roderiquez, *O doskonałości chrześcijańskiej* (kilka wyd.); tenże, *O postępowaniu w doskonałości i cnotach chrześcijańskich*, cz. 1–3, Grodzisk 1862, Kraków 1928; Bernard z Clairvaux, *Pisma św. Bernarda*, Wilno 1849; Elżbieta od Trójcy Świętej, *Pisma wszystkie* (3 tomy), Kraków 2005–2006; Franciszek Salezy, *Filotea, czyli drogi do życia pobożnego* (10 wydań), *Oeuvres complètes de saint François de Sales, évêque et prince de Genève*, t. 1–12, Paris 1862; Ignacy Loyola, *Pisma wybrane*, t. 1–2, Kraków 1969; Faustyna Kowalska, *Dzienniczek*, wyd. 2, Kraków 1987; Teresa od Dzieciątka Jezus, *Dzieje duszy* (10 wydań); taż, *Pisma*, t. 1–2, Kraków 1971; Teresa z Avila, *Droga doskonałości*, Kraków 2006, taż, *Księga fundacji*, Kraków 2006.

⁶ Por. A. Tanqueray, *Zarys teologii ascetycznej i mistycznej*, t. 1–2, Kraków 1928; wyd. 2, Kraków 1949.

⁷ H. Schmidt napisał dobre jak na owe czasy dzieło *Organische Ascese. Ein zeitgemässer, psychologisch orientierter Weg zur religiösen Lebensgestaltung*, Paderborn 1940. Dzieło ukazało się w języku polskim pt. *Organiczna asceza*, Ząbkowice Śląskie 1959. Z polskich

autorów J. Puchalik opublikował *Zarys ascetyki*, Zduńska Wola 1936; J. Bochenek, *Zarys ascetyki*, Warszawa 1972.

⁸ Opublikowane w Polsce pt. *Trzy okresy życia wewnętrznego*, t. 1–2, Poznań 1960–1962.

⁹ Profesor Górski zajmował się też historią zgromadzeń żeńskich, szczególnie benedyktynek. Będąc kiedyś w jednym z klasztorów, zobaczył księgę zatytułowaną „Życie wewnętrzne klasztoru”. Bardzo się ucieszył, sądząc, że będzie miał nowe źródła dotyczące duchowości konkretnej wspólnoty zakonnej. Kiedy otworzył księgę, był bardzo zdziwiony, bowiem ekonomka domu zapisywała w tej księdze przychody i wydatki finansowe domu.

¹⁰ L. Kushner, *Duchowość żydowska. Krótkie wprowadzenie dla chrześcijan*, Poznań 2002.

¹¹ W. Łoski, *Teologia mistyczna Kościoła Wschodniego*, Warszawa 1989.

¹² I. Werbiński, *Świętość w świetle dekretów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 1993; P.P. Ogórek, *Czym jest świętość w teologii życia wewnętrznego Tomasa Mertona*, Kraków 1982.

¹³ *Drogi świętości*, red. W. Słomka, Lublin 1981; W. Słomka, *Świętość na świeckiej drodze życia*, Poznań 1981.

¹⁴ *Wezwani do świętości*, red. G. Łuczak, Kraków 2005.

¹⁵ *Martyres tū lógū*, red. C. Korc, Szczecin 2006; *Świadek Jezusa*, red. M. Chmielewski, Lublin 2004 (*Homo meditans*, t. 25).

¹⁶ T. Merton, *Życie i świętość*, Kraków 1994; M. Nailis, *Świętość w życiu codziennym*, wyd. 2, Poznań 1958.

¹⁷ F. Duff, *Czy możemy być świętymi?*, Kraków 1925.

¹⁸ Zob. *W stronę ekologii ducha*, red. M. Sokołowski, Kraków 2006.

¹⁹ J.P. Caussade, *Powierzenie się Bożej Opatrzności*, Kraków 2003.

²⁰ A. Ruszała, *Ze świętym Janem od Krzyża ku zjednoczeniu z Bogiem*, Kraków 1999.

²¹ A. Cencini, *Będziesz miłował Boga. Psychologia spotkania z Bogiem*, Kraków 1995; tenże, *Życ w pojednaniu. Spojrzenie psychologiczne*, Kraków – Niepokalanów 1995; Ph. Yancey, *Rozczarowany Bogiem. Trzy pytania, których nikt nie stawia głośno*, Lublin 1993; M.J. Guillou, *Od zgorzienia złem do spotkania Boga*, Poznań 1999.

²² Por. M. Michel, D. Ange, *Jezus, którego szukasz*, Warszawa 1998; L. Esch, *Neue Lebensgestaltung in Christus. Wege des jungen Menschen zur inneren Größe*, Würzburg 1961.

²³ A. Dalbesio, *Duch Święty w Nowym Testamencie, w Kościele, w życiu chrześcijańskim*, Kraków 2001; W. Wertmer, *Żywa antena. Jak żyć Duchem Świętym*, Częstochowa 1997; T. Forrest, *Jak żyć według Ducha*, Łódź 1994; J. Kozłowski, *Duch Święty w działaniu*, Łódź 1993; T. Philippe, *Wierność Duchowi Świętemu*, Kraków 1993; D. Grasso, *Vivere nello Spirito. I seminari per l'effusione dello Spirito*, Roma 1980.

²⁴ Michał od św. Augustyna, *Życie na wzór Maryi*, Kraków 2004; *Signum magnum – duchowość maryjna*, red. M. Chmielewski, Lublin 2002 (*Homo meditans*, t. 23).

²⁵ J.W. Gogola, *Od Objawienia do zjednoczenia. Wykład teologii modlitwy*, Kraków 2005; T. Keating, *Wprowadzenie do modlitwy i medytacji chrześcijańskiej*, Kraków 2004; R. Faricy, L. Rooney, *Modlitwa charyzmatyczna i kontemplacja*, Kraków 1990.

²⁶ *Modlimy się słowami Nowego Testamentu*, oprac. Ph. Law, Warszawa 1994; *Modlimy się słowami Starego Testamentu*, oprac. Ph. Law, Warszawa 1994; D.A. Rosage, *Mów Panie... Przewodnik codziennej modlitwy z Pismem Świętym*, Warszawa 1990; J. Loew, *Modlitwa w szkole wielkich przyjaciół Boga*, Warszawa 1977; C. Vagganini, P. Penco, *La preghiera nella bibbia e nella tradizione patristica e monastica*, Roma 1964.

²⁷ J. Zieliński, *Jak się modlić. Porady świętych karmelu*, Kraków 2006; G. Martin, *Uczmy się modlić jak Chrystus. O modlitwie w Ewangelii*, Kraków 2003; F. Jalics, *Uczmy się modlić*, Kraków 2000; D. Foster, *Przewodnik po głębszej modlitwie*, Kraków 2008; B.M. Penington, *Drogi owocnej modlitwy*, Kraków 2006.

²⁸ C.M. Sondej, B. Wawrzkievicz, *Modlitwa dzieci i młodzieży na poszczególnych etapach edukacji*, Kraków 2006; J.B. Geddes, *Jak uczyć dziecko modlitwy*, Kraków 2004.

²⁹ J. van den Eynde, *Życ modlitwą*, Kraków 1992.

³⁰ K.M. Wojtasik, *Modlitwa a osobowość*, Kraków 2004; A. Grün, *Modlitwa a poznanie siebie*, Kraków 1994.

- ³¹ J.C. Futrell, *Modlitwa i decyzja*, Warszawa 1992.
- ³² I. de la Potterie, *Modlitwa Jezusa*, Kraków 1996; J. Lafrance, *Modlitwa z Maryją, Matką Jezusa*, Kraków 1998; S.T. Kapusta, *Święty Józef mistrzem naszej modlitwy*, Kraków 1986; V. Sion, *Modlitwa ze świętą Teresą od Dzieciątka Jezus*, Kraków 1994; *Odpowiedź na słowo. Najstarsi mistrzowie chrześcijańskiej modlitwy*, oprac. H. Pietras, Kraków 1993.
- ³³ Th. Philippe, *Wytrwała modlitwa*, Kraków 1992.
- ³⁴ J. Lafrance, *Modlitwa serca*, Kraków 1997; Mnich Kościoła Wschodniego, *Modlitwa Jezusa*, Kraków 1993.
- ³⁵ J. Michaele, *Joga i modlitwa*, Częstochowa 1993.
- ³⁶ J. Main, *Chrześcijańska medytacja*, Poznań 1995; W. Świerzawski, *Medytacja chrześcijańska. Teoria i praktyka*, Sandomierz 1996; A. Brooke, *Sztuka medytacji chrześcijańskiej*, Warszawa 1993; Th. Merton, *Modlitwa kontemplacyjna*, Poznań 1986; W. Jäger, *Kontemplacja – droga chrześcijańska*, Warszawa 1999; Th. Philippe, *Życie kontemplacyjne*, Poznań 1997.
- ³⁷ F. Segura, *Dotyk Jezusa. Ośmiodniowe ćwiczenia duchowe według metody św. Ignacego Loyoli*, Kraków 1999; M. Link, *Droga prawdy i życia: rekolekcje w życiu codziennym*, t. 1–3, Kraków 1993.
- ³⁸ *Sztuka kierownictwa duchowego*, red. J. Augustyn, J. Kołacz, Kraków 2007; A. Louf, *Towarzystwo duchowe*, Kraków 1994.
- ³⁹ C.M. Martini, *Poznanie siebie, decyzja, wybór*, Kraków 2000; J. Augustyn, *Poznaj siebie. O uczuciach, modlitwie i życiu duchowym*, Kraków 1999.
- ⁴⁰ R.P. Vaughan, *Poradnictwo pastoralne a zaburzenia osobowości*, Kraków 2002.
- ⁴¹ J.C. Dobson, *Gdy Bóg traci sens*, Warszawa 1996.
- ⁴² Z.J. Kijas, *12 dróg prowadzących do szczęścia*, Kraków 2006.
- ⁴³ J. Augustyn, *O miłości i akceptacji*, Kraków 2004.
- ⁴⁴ J.B. Metz, *Teologia wobec cierpienia*, Kraków 2008; J. Zieliński, *W szkole cierpienia*, Kraków 2007; J. Tarnawa, *Katecheza o cierpieniu i umieraniu w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2002; R.J. Hausner, *Jak znaleźć Boga w cierpieniu*, Kraków.
- ⁴⁵ Z.K. Szostakiewicz, *Świadkowie ewangelii cierpienia*, Warszawa 1997.
- ⁴⁶ J. McFadden, *Problem lęku*, Kraków 1994.
- ⁴⁷ R. Sauer, *Dzieci wobec cierpienia*, Warszawa 1993.
- ⁴⁸ S. Barbarić, *Przeżywajcie Mszę świętą sercem*, Kraków 1997.
- ⁴⁹ R. Fabing, *Prawdziwy pokarm. Duchowość Eucharystii*, Kraków 1996.
- ⁵⁰ R. Cantalamessa, *Eucharystia – nasze uświęcenie. Tajemnica Wierzerzy Pańskiej*, Warszawa 1994.
- ⁵¹ J.L. Griffith, M.E. Griffith, *Odkrywanie duchowości w psychologii*, Kraków 2008.
- ⁵² A. Baran, *Duchowa terapia osób uzależnionych*, Warszawa 2006; R. Douglas, T.M. Mannion, *Po aborcji. Uzdrowienie psychiczne i duchowe według metody AFTER*, Kraków 2004; T. Ivančić, *Podstawy hagioterapii*, Kraków 2004; J. McManus, *Uzdrowienie w Duchu Świętym. Uzdrowienie wewnętrzne i dar rozeznania w dzisiejszym Kościele*, Sandomierz 1999; H.N. Astelli, A. Smets, *Ocalić to, co zginęło. Uzdrowienie wewnętrzne*, Kraków 1998; M. Linn, D. Linn, *Uzdrowienie ludzkich zranień przez pięć etapów przebaczenia*, Kraków 1993.
- ⁵³ W. Nigg, *Nadzieja świętych: jak umierali i uczą umierać*, Warszawa 1995.
- ⁵⁴ H. Wejman, *Komplementarność duchowości stanów życia w Kościele*, Poznań 2002.
- ⁵⁵ Do ważnych w tym dziale trzeba zaliczyć – P. Goyret, *Powołani, konsekrowani, posłani. Sakrament kapłaństwa*, Warszawa 2004.
- ⁵⁶ *Integralna formacja kandydatów do kapłaństwa*, oprac. A. Boyer, Warszawa 1998; F.L. Leśniak, R. Popowski, *Formacja ludzka powołanych do kapłaństwa*, Lublin 2006.
- ⁵⁷ W.J. Świerzawski, *Wpatrzeni w Chrystusa. W poszukiwaniu duchowości kapłana diecezjalnego*, Sandomierz 2007.
- ⁵⁸ Z.J. Kijas, *Nowy kapłan na nowe czasy: rozważania na temat duchowości kapłańskiej*, Kraków 2002.
- ⁵⁹ C.M. Martini, *Powołanie świeckich*, Kraków 1999.
- ⁶⁰ K. Lubowicki, *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II*, Poznań 2007.
- ⁶¹ J. Augustyn, *Duchowość kobiety*, Kraków 2007.

- ⁶² P. J. Cordes, *Zagubione ojcostwo*, Pelplin 2005.
- ⁶³ P. Risso, *Droga do Chrystusa. Drogi wiary dla młodzieży*, Warszawa 1993.
- ⁶⁴ Wydaje się, że cenne są rozmyślenia bpa Józefa Pelczara (dziś świętego) *Rozmyślenia o życiu kapłańskim*, wyd. 4, t. 1–3, Kielce 1936; L. Branchereau, *Rozmyślenia dla kapłanów i kleryków*, wyd. 3, Kraków 1932.
- ⁶⁵ Cenne wydają się być: P. Chaiñon, *Rozmyślenia dla kapłanów, czyli droga do świętości kapłańskiej przez modlitwę wewnętrzną*, t. 1–5, Warszawa 1968–1969.
- ⁶⁶ Z różnych powodów rozmyślenia te nie są publikowane.
- ⁶⁷ P. Chaiñon, *Rozmyślenia dla wiernych*, t. 1–4, Warszawa 1895.
- ⁶⁸ O publikacjach z teologii duchowości (ascetyki i mistyki) w jego księgozbiorze – zob. K. Rułka, *Księgozbiór biskupa Henryka Kossowskiego*, „Zeszyty Naukowe” (Włocławskie Towarzystwo Naukowe. Sekcja Historii Kultury Materialnej i Zbiorów Historycznych), 1(1998), s. 55–56.
- ⁶⁹ O publikacjach z zakresu teologii duchowości w jego księgozbiorze – zob. K. Rułka, *Z księgozbioru sługi Bożego bpa Wojciecha Owczarka. Fragment przechowywany w Bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku*, „Ateneum Kapłańskie” 141(2003), z. 566, s. 111.
- ⁷⁰ O dziale „teologia duchowości” w jego księgozbiorze – zob. K. Rułka, *Księgozbiór ks. Jana Adameckiego – teologa i bibliotekarza włocławskiego*, „Studia Włocławskie” 2(1999), s. 386–388.
- ⁷¹ Zob. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 179–180.
- ⁷² Zob. Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wydział Teologiczny, *Informator ECTS dla studentów na rok akademicki 2006/2007*, Toruń 2006, s. 67–68, 143, 163–164.
- ⁷³ W wykazie literatury znalazły się następujące publikacje: M. Chmielewski, *Metodologiczne problemy posoborowej teologii duchowości katolickiej*, Lublin 1999; J. Baumann, *Zarys historii duchowości*, Kielce 1993; J. Misurek, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, Częstochowa 2003; *Historia duchowości*, t. 3: *Duchowość Ojców Kościoła*, T. Spidlik, I. Gargano, V. Grossi, Kraków 2004; R. Garrigou-Lagrange, *Trzy okresy życia wewnętrznego*, Niepokalanów 1998; *Chrześcijańska duchowość*, Warszawa 1981 (*W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 14); *Ze studiów nad duchowością chrześcijańską*, red. S. Urbański, I. Werbiński, Warszawa 1992; P. P. Ogórek, *Teologia życia duchowego*, cz. 1–2, Poznań 1991–1992; *Teologia duchowości katolickiej*, red. W. Słomka [i in.], Lublin 1993; M. Chmielewski, *Sto jeden pytań. Życie duchowe*, Lublin 1999; W. Słomka, *Duchowość kapłańska*, Lublin 1996; *Nauka Kościoła o charyzmacie celibatu*, pod red. A. Jasińskiego, Gniezno 1993; Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska Pastores dabo vobis*, Wrocław 1995.
- ⁷⁴ Są to następujące opracowania: 1) W. Szafrański, *Asceza w życiu małżeńsko-rodzinnym w świetle Humanae vitae i Familiaris consortio*, Lublin 1991; 2) P. Jędrzejewski, *Rola przezwyższania lęku w kształtowaniu dojrzałej osobowości chrześcijańskiej: studium na podstawie pism Antoniego Kępińskiego*, Lublin 1991; 3) M. Jurzyk, *Samotność jako dar w życiu kapłana diecezjalnego: studium na podstawie pism Tomasza Mertona*, Lublin 1991; 4) D. Fabisiak, *Kierownictwo duchowe dzieci i młodzieży niepełnosprawnej ruchowo: studium na podstawie Apostolstwa chorych w latach 1965–1990*, Lublin 1991; 5) A. Nowak, *Naśladowanie „ukrytego życia Jezusa” jako ideał życia duchowo-religijnego kapłana diecezjalnego według Karola de Foucauld*, Lublin 1991; 6) M. Pawlaczek, *Duchowość rodziny chrześcijańskiej w świetle adhortacji Familiaris consortio papieża Jana Pawła II*, Lublin 1992; 7) T. Stasiak, *Motywy radości w życiu człowieka wiary w świetle psalmów dziękczynnych*, Lublin 1993; 8) B. Wiśniewski, *Rola modlitwy liturgicznej w budowaniu Kościoła domowego: studium na podstawie polskiej, posoborowej literatury teologicznej*, Lublin 1993; 9) Z. Jałoszyński, *Rola cierpienia w kształtowaniu życia duchowego chrześcijan w ujęciu Papieża Jana Pawła II*, Lublin 1993; 10) M. Kubisiak, *Duchowa troska o człowieka pozostającego pod opieką hospicjum*, Lublin 1994; 11) W. Mrówczyński, *Duchowość kapłańska w świetle konferencji ks. Franciszka Józwiaka w latach 1974–1983 do alumnów*, Lublin 1994; 12) R. Kobiela, *Miłosierdzie Boże w ujęciu księdza Antoniego Słomkowskiego i księdza Wincentego Granata*, Lublin 1994; 13) S. Majdecki, *Formacja kapłanów w latach 1965–1990 w świetle artykułów „Homo Dei”*, Lublin 1995; 14) W. Pawłowski, *Realizacja powołania chrześcijańskiego i kapłańskiego w życiu i pracy duszpasterskiej ks. Ire-*

neusza Pawlaka (1930–1986), Lublin 1995; 15) H. Witkowski, Formacja życia duchowego rodziny na podstawie materiałów programowych Ruchu Domowy Kościół, Lublin 1995; 16) A. Wieliczko, Duchowość kapłanów diecezji wrocławskiej przełomu XIX i XX wieku na podstawie wspomnień jej najwybitniejszych przedstawicieli, Lublin 1998; 17) K. Kujawa, Wzór świętości współczesnego chrześcijanina na przykładzie życia i twórczości brata Alberta Chmielowskiego, Lublin 2002; 18) Z. Popławski, Wzór świętości wiernych świeckich na przykładzie polskich beatyfikowanych przez Jana Pawła II, Lublin 2002; 19) M. Sadowsnik, Radość w życiu duchowym chrześcijanina na podstawie Listu św. Pawła do Filipian 4, 4, Lublin 2002; 20) T. Bartczak, Formacja duchowa osób starszych w oparciu o nauczanie Jana Pawła II, Toruń 2003; 21) G. Nowicki, Zagrożenia i szanse duchowe współczesnej młodzieży w oparciu o literaturę przedmiotu, Toruń 2003; 22) M. Michalski, Odkrywanie drogi powołania kapłańskiego jako daru i zadania w świetle nauki teologicznej, Toruń 2003; 23) Ł. Sztylk, Duchowość kapłańska w świetle „Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów” Kongregacji do Spraw Duchowieństwa, Toruń 2008.

⁷⁵ Są to następujące opracowania: 1) J. Szperling, Duchowość chrześcijańska w świetle listów świętego Hieronima, Warszawa 1998; 2) G. Orłowska, Realizacja rad ewangelicznych w życiu zakonnym w świetle Listów Ascetycznych Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, Warszawa 1998; 3) A. Skonieczna, Zagadnienie lęku przed chorobą i śmiercią jako problem duszpasterski (w świetle artykułów „Ateneum Kapłańskiego” w latach 1945–1997, Warszawa 1998; 4) M. Górzyńska, Życie duchowe chrześcijanina w świetle kazań Jana Taulera, Warszawa 1998; 5) M. Kubiak, Eucharystia a życie duchowe według katechizmu Bóg z nami, część IV, Warszawa 1998; 6) A. Belkner, Wpływ sakramentu Eucharystii na życie duchowe dzieci według katechizmu Bóg z nami, część III, Warszawa 1998; 7) A. Lipska, Formacja życia duchowego w ujęciu I części Katechizmu Religii Katolickiej, Warszawa 1998; 8) H. Jaworska, Realizacja rad ewangelicznych przez wiernych świeckich w świetle Kazania na Górze, Warszawa 1998; 9) B. Ardanowska, Życie duchowe chrześcijanina w świetle mowy świętego Pawła na Areopagu, Warszawa 1998; 10) M. Romańska, Świętość w świetle podręczników katechetycznych Bóg z nami, część I–IV, Warszawa 1998; 11) D. Bartosik, Duchowość wiernych świeckich w świetle adhortacji Jana Pawła II *Christifideles laici*, Warszawa 1998; 12) G. Augustyniak, Duchowy wymiar pracy według *Laborem exercens* Jana Pawła II, Warszawa 1998; 13) T. Szczesniewicz, Duchowość zakonna w świetle Komentarza do Ducha Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi – Matki Zofii Kończa, Warszawa 1998; 14) G. Kwiatkowska, Życie świętych wzorcem życia duchowego chrześcijan w świetle Katechizmu Religii Katolickiej, Warszawa 1998; 15) G. Dąbrowska, Duch Święty a życie duchowe według encykliki *Dominum et vivificantem*, Warszawa 1998; 16) K. Gostyńska, Eucharystia ośrodkiem życia duchowego chrześcijan w świetle nauczania Ojca Świętego Jana Pawła II w czasie pielgrzymek do Polski 1979–1991, Warszawa 1998; 17) A. Szalek, Nawrócenie chrześcijanina w świetle „Wyznań” Świętego Augustyna, Warszawa 1998; 18) M. Wilk, Życie duchowe w świetle listów bł. Alojzego Orione, Warszawa 1998; 19) D. Daniela, Rola modlitwy w kształtowaniu duchowości chrześcijańskiej według I części Katechizmu Religii Katolickiej, Warszawa 1999; 20) E. Grekowicz, Macierzyństwo duchowe w świetle nauczania kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 1999; 21) G. Nowak, Rola Sakramentu pojednania w życiu duchowym chrześcijanina na podstawie adhortacji *Reconciliatio et poenitentia* Jana Pawła II, Warszawa 1999; 22) H. Sawicka, Formacja życia duchowego według błogosławionego Michała Kozala, Warszawa 1999; 23) B. Ziółkowska, Sumienie a życie duchowe chrześcijan w świetle programu duszpasterskiego „Ewangelizacja i nawrócenie” na rok 1995/96 Komisji Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, Warszawa 1999; 24) G. Basso, Wychowanie do miłości w rodzinie według adhortacji Jana Pawła II *Familiaris consortio* i „Listu do Rodzin”, Warszawa 2000; 25) A. Zakrzewska, Formacja duchowa dzieci w wieku przedszkolnym na podstawie podręcznika „Jezus Chrystus z nami”, t. 1–2, Warszawa 2000; 26) M. Gawłowska, Modlitwa a życie duchowe młodzieży katolickiej (na podstawie badań empirycznych), Warszawa 2000; 27) M. Centkowska, Rola przypowieści w formacji katechetycznej według katechizmu „Bóg z nami”, cz. 2, Warszawa 2000; 28) Z. Grabowski, Duchowość małżeństwa i rodziny w świetle programu duszpasterskiego „Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej” na rok 1993/94 Komisji Episkopatu Polski Duszpasterstwa

Ogólnego, Warszawa 2000; 29) T. Kałużna, Znaczenie niedzieli w kształtowaniu duchowości rodziny, Warszawa 2000; 30) L. Malinowski, Życie duchowe kapłanów w świetle Listów Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich kapłanów na Wielki Czwartek, Warszawa 2000; 31) D. Modrzejewska, Duchowość pracy ludzkiej według kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2000; 32) A. Molenda, Postawy młodzieży wobec Boga i Kościoła w świetle współczesnych katolickich pism młodzieżowych, Warszawa 2001; 33) R. Chodulski, Formacja duchowa instruktorów w Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej w latach 1989–1999, Warszawa 2001; 34) S. Grzegórkowski, „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus” – jako myśl przewodnia 46 Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, Warszawa 2001; 35) M. Piórun, Ojcostwo świętego Józefa w wypowiedziach Magisterium Kościoła i w świetle polskich publikacji po Soborze Watykańskim II, Warszawa 2001; 36) W. Kochański, Koncepcja i zadania rodziny w świetle czasopisma „Ateneum Kapłańskie” w latach 1945–2000, Warszawa 2001; 37) P. Zalewski, Rola rekolekcji Światło-Życie w rozwoju życia duchowego chrześcijanina, Warszawa 2001; 38) D. Karczmarz, Życie duchowe św. Józefa w świetle adhortacji apostołskiej Jana Pawła II *Redemptoris Custos*, Warszawa 2001; 39) R. Krzymiński, Świętość chrześcijańska w świetle Reguły i materiałów formacyjnych Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, Warszawa 2001; 40) B. Sieracka, Formacja życia duchowego parafii Krostkowo w latach 1920–1923 w świetle dokumentów archiwalnych i nauczania ks. Michała Kozala, Warszawa 2001; 41) A. Świebodziński, Formacja życia duchowego według „Ćwiczeń duchownych” św. Ignacego Loyoli, Warszawa 2001; 42) B. Drelich, Miłosierdzie w postawie chrześcijanina według encykliki Jana Pawła II *Dives in misericordia*, Warszawa 2002; 43) J. Granowska, Duchowość pracy ludzkiej w świetle encykliki Jana Pawła II *Laborem exercens*, Warszawa 2002; 44) A. Lancam, Elementy duchowości świętego Franciszka w dziele świętego Brata Alberta, Warszawa 2002; 45) A. Tworek, Dialog jako podstawa życia duchowego w rodzinie w oparciu o współczesną literaturę psychologiczno-teologiczną, Warszawa 2002; 46) A. Banaszczuk, Świętość zakonna w świetle rozmyślań bł. Józefa S. Pleczara, Warszawa 2002; 47) L. Bąk, Duchowość małżeństwa i rodziny w świetle adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* Jana Pawła II, Warszawa 2002; 48) I. Kędzierska, Religijne wychowanie młodzieży w świetle nauczania Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski, Warszawa 2002; 49) M. Redlewska, Formacja życia duchowego w świetle Katechizmu Kościoła Katolickiego, Warszawa 2002; 50) I. Rzymaska, Duchowość świeckich chrześcijan w świetle adhortacji Jana Pawła II *Christifideles laici*, Warszawa 2002; 51) S. Bednarz, Rola nowej ewangelizacji w życiu duchowym młodzieży w świetle współczesnej literatury tematu, Warszawa 2003; 52) T. Chałapuk, Realizacja charyzmatu franciszkańskiego na przykładzie błogosławionych męczenników o. Józefa Achillesa Puchały i o. Karola Hermana Stępnia z Iwieńca na Białorusi, Warszawa 2003; 53) A. Ruciński, Wpływ relacji międzyosobowych na życie duchowe w rodzinie na podstawie współczesnej literatury przedmiotu, Warszawa 2004; 54) R. Wrzesiński, Zagrożenia a życie duchowe młodzieży w świetle współczesnej literatury przedmiotu, Warszawa 2004; 55) J. Szymańska, Czystość małżeńska i jej wpływ na życie duchowe rodziny na podstawie współczesnej literatury przedmiotu, Warszawa 2006; 56) B. Szczerbak, Kierownictwo duchowe młodzieży żeńskiej w okresie dorastania na podstawie współczesnej literatury przedmiotu, Warszawa 2006; 57) M. Białkiewicz, Życie duchowe chrześcijanina według „Zeszytów Odnowy w Duchu Świętym” w latach 1994–2001, Warszawa 2006; 58) J. Paśkowska, Rola ascezy w realizowaniu świętości przez młodzież na podstawie współczesnej literatury przedmiotu, Warszawa 2006; 59) P. Rzeckowska, Formacja duchowa młodzieży żeńskiej w ujęciu świętej Urszuli Ledóchowskiej, Warszawa 2007; 60) S. Alabrudzińska, Postawa wobec człowieka na przykładzie błogosławionej Matki Teresy z Kalkuty, Warszawa 2008; 61) U. Zięba, Wychowawcze aspekty modlitwy w świetle papieskich pielgrzymek do Ojczyzny, Warszawa 2008.

⁷⁶ Są to prace: 1) P. Głowacki, Świętość kapłańska w nauczaniu i życiu biskupa Franciszka Korszyńskiego (1893–1962), Warszawa 1990 (licencjat); 2) L.S. Król, Realizacja powołania chrześcijańskiego i kapłańskiego w życiu i nauczaniu bł. Michała Kozala, Warszawa 1995 (doktorat).

⁷⁷ Por. I. Werbiński, *Formacja duchowa w seminarium wrocławskim w XX wieku*, „Studia Włocławskie” 5(2002), s. 355–359.